

חילוקי מחלוקות בישראל

מים ראשונים: כבר נזקקנו בקצרה לנושא זה בשנים קודמות והגיעה השעה לחדש ולהרחיב שהרי "אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש". ועדיין, פשיטא שלא נתיימר לכסות נושא רחב כל כך בדף זה, "פיקצור המצע מהשתרע והמסכה צרה כהתפנס" (ישעיהו כח כ). על כך נראה שלא תהיה שום מחלוקת.

רש"י במדבר פרק טז פסוק א – לקח להיות נחלק

ויקח קרח - לקח את עצמו לצד אחד להיות נחלק מתוך העדה לעורר על הכהונה, וזהו שתרגם אונקלוס ואתפלא - נחלק משאר העדה להחזיק במחלוקת, וכן (איוב טו יב) "מה יקחך לבדך", לוקח אותך להפליגך משאר בני אדם.¹

מסכת אבות פרק המשנה יז – לשם שמים או שלא

כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים.² איזו היא מחלוקת שהיא לשם שמים? זו מחלוקת הלל ושמאי; ושאינה לשם שמים? זו מחלוקת קרח וכל עדתו.³

במדבר רבה פרשה יח סוף סימן ט – מבחן השיח

... כל הדברים האלו פייס משה לקרח, ואין אתה מוצא שהשיבו דבר. לפי שהיה [קרח] פקח ברשעו. אמר: אם אני משיבו, יודע אני בו שהוא חכם גדול ועכשיו יקפחני בדבריו ומקלקלני ואני מתרצה לו בעל כורחי. מוטב שלא אזקק לו. כשראה משה שאין בו תועלת, פירש הימנו.⁴

במדבר רבה פרשה יח סימן ח – תורה אחת ומשפט אחד

"זאת עשו קחו לכם מחותות ... ותנו בהן אש ושימו עליהם קטורת לפני ה' מחר" - מה ראה [משה] לומר כן? אמר להם: בדרכי הגויים יש טעויות (אלילים) הרבה, נימוסין הרבה וכומריין הרבה, כולן מתקבצין בבת אחת. ואנו אין לנו אלא ה' אחד ותורה אחת ומשפט אחד ומזבח אחד וכהן גדול אחד. ואתם מאתים וחמישים איש

¹ נראה שאין פתיחה מתאימה יותר לנושא שלנו מרש"י זה ותרגום אונקלוס שהוא מביא. מהו "ויקח"? - התפלג, לקח עצמו הצידה ונחלק על משה ואהרן (חילופי אותיות חל"ק - לק"ח). ומי לקח אותו לחלוף? לבו. ללמדך שהכל מהאגו ומהיצר. ראו המשך פירוש רש"י שם: "דבר אחר: ויקח קרח - משך ראשי סנהדראות שבהם בדברים, כמו שנאמר (במדבר כ, כה) קח את אהרן, (הושע יד, ג) קחו עמכם דברים". יש לקיחה לכהונה, יש לקיחה לתרומה למשכן, יש לקיחה לתשובה ויש לקיחה למחלוקת. יש לקיחות עם לקח טוב ויש לקיחות שמתלקחות לתבערה גדולה. הרי לנו כבר לקיחות / מחלוקות שונות בשורש המילה לק"ח שהוא מה שמכנים בעלי הדקדוק "שורש בודד", שאין שני לו בשפה העברית. ראו במילונים.

² רבו הפירושים על הביטוי "להתקיים" כולל הלצה שמחלוקת "לשם שמים" תמשיך להתקיים לנצח ואף פעם לא תסתיים, משום שהיא אידיאולוגית וכל צד בטוח שהוא מכוון אל האמת "ומציל את העולם". אך ראו פירוש אלבק על המשנה כאן: "שיהיה קיום ליגיעתם של החולקים ויבררו האמת ויגדילו כבוד שמים". ואולי ניתן לפרש גם עפ"י מסכת עדויות פרק א משנה ה: "ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין, הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין? שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו". היינו יש אפשרות שבעתיד תיבחר הדעה השנייה ויש סיבה לקיים את שתי הדעות. וכפשוטו: סופה להתקיים, היינו מחלוקת שאפשר לחיות (להתקיים אתה), מחלוקת שמקיימת את החולקים בה ולא מכלה אותם. כך גם בעצות. ראו מדרש תהלים (בובר) מזמור א: "וכל אשר יעשה יצליח - שהכל צריכין לעצתו, כגון ר' אלעזר בן ערך שהוא היה יועץ עצות ומתקיימות ומצליחות. אמרו לו: נביא אתה? אמר להן: לא נביא אנכי ולא בן נביא, אלא כך מקובלני מרבתי, שכל עצה שהיא לשם שמים סופה להתקיים".

³ ובאבות דרבי נתן נוסח א פרק מ, בצמוד למשנה זו, מופיעה המשנה הבאה שהיא מעין "דרשת ראי": "כל כנסיה שהיא לשם שמים סופה להתקיים ושאינה לשם שמים אין סופה להתקיים. אי זו כנסיה שהיא לשם שמים? כגון כנסת ישראל לפני הר סיני. ושאינה לשם שמים? כגון כנסיה של דור הפלגה" (ראו גם אבות ד' א). כנסיה = התכנסות. מחלוקת = היפרדות. בפירוד כבהתכנסות, מה שחשוב הם התכלית והמטרה: קנטור והתנצחות, או בירור האמת (ראו קהתי וברטנורא שם). בית שמאי ובית הלל משמשים בית אב ודגם למחלוקת לגיטימית ומוצדקת, שאם כל קשייה ומכאוביה (שחלקם נראה בהמשך) מטרתה בירור האמת ואילו קורח ועדתו משמשים בית אב למחלוקת שאינה לגיטימית אינה מוצדקת ואינה רצויה שכל מטרתה הוא ניגוח וניצוח לשם ואולי גם ג'ובים ומשרות. זו איפוא ההבחנה הראשונה בין מחלוקת שהיא לשם שמים ומחלוקת שאינה לשם שמים - המטרה, התכלית.

⁴ ובהמשך המדרש שם: "וישלח משה לקרוא לדתן ולאבירם" - אף הם עמדו ברשעם ולא נזקקו להשיבו". המבחן השני למחלוקת שהיא לשם שמים ויכולה להתקיים, היא בקיום דיאלוג. כל ספרות חז"ל מלאה בפלוגות ומחלוקות: "פליגי אהדדי", "אמרו להם בית שמאי לבית הלל", "ואני אומר ...". וכו'. אבל עדיין מחלוקת עם דו-שיח ועם תיחום וצמצום: "לא נחלקו אלא על ...". ואם השתכנעו - "הודו לדבריהם", "הודו לו חכמים לבן זומא", "רואה אני את דבריך" ועוד. ואם צריך להכריע - "נמנו וגמרנו". ואילו קורח ועדתו בורחים מעצם הדיאלוג, שמה חר"ח עוד יבינו וישתכנעו. ראו רש"י ורמב"ן על "ויקח קרח": "לקח עצמו לצד אחד" (רש"י), "לקח עיצה בליבו ... בסתר" (רמב"ן). ושניהם בעקבות מדרש תנחומא: "אין ויקח אלא לשון פליגא שלקחו ליבו".

מבקשים כהונה גדולה? אף אני רוצה בכך ... לפיכך התרה בהם: "והיה האיש אשר יבחר ה' הוא הקדוש". אמר להם משה: הרי אני אומר לכם שלא תתחייבו בנפשותיכם. מי שיבחר מכם יצא חי וכולכם אובדין.⁵

בראשית רבה צח סימן ב – צוואת יעקב: אסיפה אחת

"ויקרא יעקב אל בניו ... האספו ... הקבצו ..." – רבותינו אומרים: ציווה אותם על המחלוקת. אמר להם: תהיו כולכם אסיפה אחת. זהו שכתוב: "ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו" (יחזקאל לו טז) - חברו כתיב, נעשו בני ישראל אגודה אחת, התקינו עצמכם לגאולה.⁶

מדרש תנחומא פרשת ויחי סימן י – יעקב רואה את מחלוקת קרח

"בסודם אל תבוא נפשי ... בקהלם אל תחד כבודי" - כשיקהיל קרח את כל העדה לחלוק על משה "אל תחד כבודי" - אל תתיחד כבודי עמהן. אלא, "ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי" - ולא אמר "בן יעקב".⁷

במדבר רבה פרשה יח סימן כג – קורה שנוסרה לחלקים

"ומטה אהרן" - יש אומרים: הוא המטה שהיה ביד יהודה שנאמר: "ומטך אשר בידך" (בראשית לח יח).⁸ ויש אומרים: הוא המטה שהיה ביד משה ומעצמו פרח, שנאמר: "והנה פרח מטה אהרן" (במדבר יז כג). ויש אומרים: נטל משה קורה אחת וחתכה לשנים עשר נסרים ואומר להם: כולכם מקורה אחת טלו מקלכם. ועל מה עשה כן? "כְּבוֹד לְאִישׁ שֶׁבֶת מְרִיב וְכָל אֲוִיל יִתְגַּלֵּעַ" (משלי כ ג), שלא יאמרו: מקלו היה לח והפריח.⁹

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי שמות יט ב – חנייה אחת במתן תורה

"ויחן שם ישראל נגד ההר" - להלן: "ויסעו בני ישראל", "ויחנו בני ישראל" - נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת.¹⁰ וכאן הוא אומר: "ויחן שם" - חנייה אחת ניתן בלבם, כדי שיאהבו זה את זה ויקבלו את התורה.¹¹

⁵ ראו ויקרא רבה ד ו: "גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה ... אמר לו [ר' יהושע]: יש לך בניס? אמר לו: הזכרתי צרתי. הרבה בניס יש לי. בשעה שהם יושבים על שולחני, זה מברך לאלוה פלוני וזה מברך לאלוה פלוני ואינם עומדים עד שמפצעים מוחיהם אלו לאלו" (בדברינו [אחרי רבים להטות](#)). מבחן נוסף למחלוקת לשם שמים, הוא שיש בה אחדות פנימית מינימלית. שמתנהגים כמחלקה אחת. ומפי מחותני עמוס חכם ז"ל שמעתי שמהביטוי "מחלוקת קורח ועדתו" אפשר להבין שהמחלוקת הייתה לא רק כלפי חוץ (כלפי משה), אלא גם כלפי פנים: מחלוקת פנימית בתוך קורח ועדתו. ונראה שאפשר למצוא לכך סמך בפסוקים עצמם.

⁶ אחדות היא דבר רצוי ומבורך, כפי שאירע באופן חד-פעמי במעמד הר סיני שנראה להלן ויחזור שוב בגאולה. ראו המשל על מקלות העץ, במדרש תנחומא (בובר) פרשת נצבים סימן ד: "בנוהג שבעולם, אם נוטל אדם אגודה של קנים, שמא יוכל לשברם בבת אחת? ואילו נוטל אחת אחת, אפילו תינוק יכול ומשברם. וכן אתה מוצא שאין ישראל נגאלים עד שיהיה אגודה אחת" (בדברינו [אגודה אחת](#) בראש השנה). אחדות ישראל היא תנאי לגאולה ותוצאה שלה כאחת. ראו גם משאלתו של משה ערב פטירתו, ספרי דברים סימן שמו: "יחד שבטי ישראל, כשהם עשויים אגודה אחת ולא כשהם עשויים אגודות אגודות", בדומה למשאלתו/צוואתו של יעקב כאן: "תהיו כולכם אסיפה אחת". עד שתתגשם אחדות מושלמת זו, נראה שהעיקר הם דבריו הראשונים של יעקב: "ציווה אותם על המחלוקת", וכפירוש מודרני, שציווה אותם איך להתנהג במחלוקת, איך להתקיים בעולם של מחלוקת. איך לשמר את המאחד והמחבר גם בעולם של ריבוי דעות, עדות ומסורות שונות. איך להבחין בין מחלוקת שהיא לשם שמים ומחלוקת שהיא לשם מחלוקת. וזה אולי גם הפשט במשנה שהבאנו בפתח דברינו: "כל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים" – המחלוקת תתקיים וגם תקיים את בעליה. ופשט המדרש כמובן הוא שיעקב ציווה אותם להימנע ממחלוקת. ושוב בהלצה וחיוך, שבני ישראל אכן מקפידים על צוואת יעקב זו לאורך הדורות ומקפידים "על המחלוקת" ...

⁷ במחלוקת קורח לא התקיימה צוואתו של יעקב "על המחלוקת", כפשוטו או כפירוש המודרני שהצענו; יעקב רואה את מחלוקת קורח כמתואר במקרא ומנסה להתרחק ממנה. מנגד, משה רואה את המחלוקת בבית המדרש, שהן לשם שמים, ומבקש להשתתף בהם: ראו במדבר רבה יט ז (פרשת השבוע הבא): "בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה שיושב ועוסק בפרשת פרה אדומה ואומר הלכה בשם אומרה: ר' אליעזר אומר: עגלה בת שנתה ופרה בת שתים. אמר לפניו: ריבון העולמים יהי רצון שיהא מחלצ". (וכן הוא במנחות כט ע"ב). משה מתאוה להיכנס למחלוקת בית המדרש ומכולן, לדמותו של ר' אליעזר בן הורקנוס, הגיבור הראשי של מחלוקת תנורו של עכנאי שנראה להלן. ראו דברינו [משה ר' אליעזר ופרה אדומה](#) בפרשת חוקת. אך לפני שנגלוש למחלוקת בית המדרש, נראה לפחות עוד כמה מחלוקות במקרא.

⁸ ראו דברינו [ואת המטה הזה תקח בידך](#), בפרשת שמות על גילגוליו הפלאיים של המטה.

⁹ האמנם אות המטה הביא לרגיעה סילק סופית את המחלוקת? ראו דברינו [פרת, ציץ ושקדים](#) בפרשה זו, שם הרחבנו בדרשה זו. עניינינו כאן הוא בדעה השלישית שכל המטות מקורם בקורת עץ אחת פשוטה! המעשה של ניסור הקורה לשנים עשר נסרים, נראה כתמונת ראי לאגודה אחת של יעקב ובא לסמל כיוון מחשבה שונה (הפוך). הכל בא ממקור אחד. המחלוקת הנפרדים כמו הדעות השונות שורשים בקורה (אומה) אחת. זה בסדר לקיים נסרים שונים, אבל רק אחד מהם הוא לח ופורח והנסרים האחרים צריכים להשלים עם זה. ועל המטה שנבחר יש אחריות גדולה של [שמירת המקדש](#).

¹⁰ בלשון רבים: "ויסעו", "ויחנו" ואילו כאן, בלשון יחיד "ויחן". הבדל לא משמעותי מבחינה לשונית ותחבירית, אבל הכל לצורך הדרשה.

¹¹ ראו מוטיב זה גם במדרש ויקרא רבה ט ט וכן במסכת דרך ארץ פרק שלום הלכה ה שמדגיש גם את השלום כמוטיב נגדי למחלוקת: "חזיקה אמר: גדול הוא השלום, שבכל המסעות כתיב ויסעו ויחנו, נוסעין במחלוקת וחונים במחלוקת. ובזמן שבאו לסיני חנו חנייה אחת, ויחן שם ישראל, אמר הקב"ה: הואיל ושנאו ישראל את המחלוקת ואהבו את השלום ונעשו חנייה אחת, עכשיו אתן להם את תורת". אבל גם חניית שלום זו לא האריכה ימים ולאחר כמה חודשים בהם הקימו את המשכן והתארגנו במפקד ודגלים ועשו פסח

במדבר רבה פרשה כג ו – מחלוקת יהודה ויוסף הראשונה¹²

"ויואמר יהושע אל עכן בני שים נא כבוד לה' אלהי ישראל ותן לו תודה" (יהושע ז יט). אמר לו עכן: בשביל דבר זה שאתה אומר אני מת? ... באותה שעה אמר לו עכן ליהושע: למה תפיל גורלות ביני ובין בני ביתי, אני אפיל הגורל בינך ובין פנחס, אם לא יעלה הגורל על שניכם אף אני מאמין. ... מיד נפלה מחלוקת בישראל ועמדו שבת יהודה במריבה והרגו מישראל כתות כתות. כיון שראה עכן, כך אמר בלבו: כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא, ואני על ידי נהרגו כמה אנשים מישראל, אני חוטא ומחטיא. מוטב אני אודה לפני הקב"ה ולפני יהושע ואל תבוא תקלה על ידי. מה עשה עכן? עמד והשמיע קולו לכל הקהל וְהִסֹּוּ כָל הַקֹּהֶל לִפְנֵי. אמר ליהושע: "אמנה אנכי חטאתי לה' אלהי ישראל וכזאת וכזאת עשיתי" (יהושע ז כ).¹³

וְשֵׁם נִקְרָא אִישׁ בְּלִיעֵל וְשֵׁמוֹ שֶׁבַע בֶּן בְּכָרֵי אִישׁ יְמִינִי וַיִּתְקַע בְּשֶׁפֶר וַיֹּאמֶר אֵינוֹ לָנוּ חֶלֶק בְּדוֹד וְלֹא נַחֲלָה לָנוּ בְּבֶן יִשְׂרָאֵל: (שמואל ב כ א).¹⁴

וְהִנֵּה מַחְלָקוֹת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם לְכָל עֲבוֹדַת בֵּית הָאֱלֹהִים וְעַמָּךְ בְּכָל מְלָאכָה לְכָל נְדִיב בַּחֲכָמָה לְכָל עֲבוֹדָה וְהַשָּׂרִים וְכָל הָעָם לְכָל דְּבָרֶיךָ: (דברי הימים א כח כא).¹⁵

בראשית רבה פרשה לח סימן ו – מחלוקת חמורה מעבודה זרה

רבי אומר: גדול השלום שאפילו ישראל עובדים עבודת כוכבים ושלום ביניהם אמר המקום: כביכול איני יכול לשלוט בהן כיון ששלום ביניהם, שנאמר: "חבור עצבים אפרים הנח לו". אבל משנחלקו מה הוא אומר? "חלק לבם עתה יאשמו".¹⁶ הא למדת: גדול השלום ושנואה המחלוקת.¹⁷

דורות ראשון: "נסעו מהר סיני בשמחה כתינוק הבורח מבית הספר. אמרו: שמה ירבה ויתן לנו מצות, וזהו ויסעו מהר ה', שהיה מחשבתם להסיע עצמן משם מפני שהוא הר ה', וזהו פורענות ראשונה" (פירוש רמב"ן על הפסוק "ויסעו מהר ה'", במדבר י לה, המבוסס על מדרשים, ראו דברינו [ויהי בנסוע הארון](#) בפרשת בהעלותך). ובמקרא עצמו, באה פרשת המתאוננים ומיד אחריה פרשת המתאווים שם. ועוד לפני מעשה העגל כמובן. הרי שגם חנייה אחת זו בשלום ובאהבה ובלא מחלוקת, לא נמשכה זמן רב מדי.

¹² מחלוקות רבות נוספות יש במקרא (מעבר לאלה שבתורה שגם אותן לא השלמנו): המזבח שהקימו [שבטי עבר הירדן המזרחי](#) (יהושע כב), מריבת בני אפרים במלחמת יפתח (שופטים יב), מלחמת השבטים בפרשת פילגש בגבעה (שופטים יט-כא, בדברינו [בין סדום לפילגש בגבעה](#) בפרשת וירא), עימותי בית שאול ובית דוד (סוף שמואל א, תחילת שמואל ב), מרד אבשלום (שמואל ב טו-יח), מרד שבע בן בכרי (שם כ), ניסיון אדוניו לרשת את דוד בחייו, פיצול מלכות ישראל ומלחמות חוזרות ביניהם לאורך כל ימי בית ראשון, תוך כדי כריתת בריתות של יהודה וישראל עם עמים זרים (מלכים א ו-ב), אליהו בהר הכרמל, ומן הסתם עוד רבים אחרים שלא מנינו. מכולם, בחרנו להביא את העימות שבין יהושע לעכן, בתחילת ספר יהושע, בתחילת כיבוש הארץ.

¹³ המדרש הופך את הדו-שיח בין יהושע ועכן לעימות, אולי הראשון, בין שבט יהודה ושבטי יוסף, שהתפתח למריבה של ממש, כולל שפיכות דמים שאיננה נזכרת במקרא. אבל המדרש גם מוסיף ומדגיש, בניגוד מה למסופר במקרא, את גדולת הנפש שהייתה לעכן כאשר בחר להודות בחטאו על מנת להשקיט את המחלוקת הקשה שפרצה שם. אולי מזכיר את הודאת יהודה אבי זקנו של עכן במעשה תמר שבזכותה זכה למלכות. ראו דברינו [עכן בפרשת מסעי](#).

¹⁴ מחלוקת יהודה וישראל היא מהעמוקות והקשות בתולדות עם ישראל, בעקבותיה נקרעו עשרה שבטים מגוף האומה ונעלמו 'אי שם'. הקרע הגדול אירע בימי ירבעם/רחבעם לאחר שזה האחרון עזב את עצת הזקנים והלך אחר עצת הילדים וגם שם מופיע המילה "חלק": "וירא כל ישראל כי לא שמע המלך אליהם וישבו העם את המלך דבר לאמר מה לנו חלק בְּדוֹד וְלֹא נַחֲלָה בְּבֶן יִשְׂרָאֵל לְאֶהֱלִיךָ יִשְׂרָאֵל עֲתָה רָאָה בֵּיתְךָ דָּוִד וַיִּלְךָ יִשְׂרָאֵל לְאֶהֱלִיךָ" (מלכים א יב טז), אבל שבע בן בכרי קדם ואולי קדם לכולם הקרע ההיסטורי בין יהודה ליוסף שרק באחרית הימים יתאחה. ראו דברינו [והיו לאחדים בידך](#) בפרשת ויגש. ולגבי הביטוי "אין חלק ונחלה", שבמקורו בתורה הוא ביטוי חיובי המתאר את שבט לוי שאין לו חלק ונחלה בארץ (דברים פרק יד וגם הגר בפרק יב), ראו בני גד ובני ראובן שמסבירים את מעשיהם בחשש שמה: "מִיָּחָד יֵאֱמָרוּ בְּיַנְיָם לְבָנֵינוּ לֵאמֹר מֶה לָּכֶם וְלָהּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: וְגִבּוֹל נִתַּן ה' בְּיַנְיָנוּ וּבְיַנְיָכֶם ... אֵין לָכֶם חֶלֶק בָּהּ" (יהושע כב כד-כה). ומנגד, נחמיה אומר לעמי הסביבה שמנסים לחבל בבנין בית שני ומציעים "שיתוף פעולה": "וְאֶנְחֲנוּ עִבְדֵי נְקוּם וּבְנֵינוּ וְלָכֶם אֵין חֶלֶק וְצָדָקָה וְזָכְרוֹן בִּירוּשָׁלַם" (נחמיה ב כ).

¹⁵ כנגד "אין לנו חלק בדוד" של שבע בן בכרי וירבעם, הנה דוד שמארגן את הלויים במחלוקת, כהכנה למקדש שלמה בנו. כך גם נחמיה בתחילת בית שני: "ומן הַלְוִיִּם מַחְלָקוֹת יְהוּדָה לְבִנְיָמִן" (נחמיה יא לו, ומכאן אולי התחלת [המשמרות והמעמדות](#), ראו דברינו בפרשת פנחס). מי שאומר אין לי חלק בדבר מה, הוא כמו מי שנוטל את חלקו מהמחלקה המשותפת ועושה חגיגה לעצמו. מחלוקת היא כאשר כל אחד נוטל או מושך את חלקו ואומר לאחרים: אין לי בכך שום חלק והמחלקה (החבורה, האגודה) מתפרקת. אבל מחלוקת שמתחלקות ביניהן, זה עניין אחר.

¹⁶ שני הפסוקים לקוחים מהושע: פרק ד פסוק יז, ובפרק י פסוק ב. והושע עצמו נענש על שאמר לשון הרע על עם ישראל. ראו דברינו [פרק ב בהושע](#) בפרשת פרשת במדבר.

¹⁷ במעבר לחז"ל, ניפרד מהמקרא דרך מדרש זה שבנוי על פסוקים מהושע. לא בטוח שבעלי ההלכה יסכימו עם מדרש אגדה זה שמעדיף את ערך השלום על פני עבודה זרה, וכבר ראינו מדרשי אגדה שאינם תואמים להלכה. ראו דברינו [אגדה סותרת הלכה](#) בדפים המיוחדים (ואמנם מחלוקת מביאה לידי כעס ועל הכועס כבר נאמר "כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה", עפ"י גמרא שבת קה ע"א). אבל זו היא שיטתו של בעל האגדה כשהוא רוצה להביע רעיון שחשוב בעיניו ושם מדובר בהבדל בין דור המבול שחטאו בגזל ונמחו ובין דור הפלגה שמרדו בקב"ה ושרדו. זה אותו דור הפלגה שבהערה 3 לעיל ראינו שהוא "כנסייה שלא לשם שמים". ועוד, השווה עם ילקוט שמעוני מלכים א רמז ריג (עפ"י ירושלמי פאה א א): "שנו רבותינו: דורו של אחאב כולם עובדי עבודה זרה היו וע"י שלא היו בהם דילטורין (לשון הרע) היו יוצאים למלחמה ונוצחים ... אבל דורו של דוד [שאויל] ... היו יודעים לדרוש את

מסכת סנהדרין דף פח עמוד ב – מאידיליה למחלוקת תלמידי בית שמאי ובית הלל

תניא, אמר רבי יוסי: ¹⁸ מתחילה לא היו מרבין מחלוקת בישראל, אלא בית דין של שבעים ואחד יושבין בלשכת הגזית, ושני בתי דינים של עשרים ושלשה ... ושאר בתי דינים של עשרים ושלשה יושבין בכל עיירות ישראל. הוצרך הדבר לשאלו - שואלין מבית דין שבעירן, אם שמעו - אמרו להן, ואם לאו - באין לזה שסמוך לעירן. אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - באין לזה שעל פתח הר הבית. אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - באין לזה שעל פתח העזרה. ואומר: כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך למדתי וכך למדו חבירי. אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - אלו ואלו באין ללשכת הגזית, ששם יושבין מתמיד של שחר עד תמיד של בין הערבים ... נשאלה שאלה בפניהם, אם שמעו - אמרו להם, ואם לאו - עומדין למנין. רבו המטמאים - טמאו, רבו המטהרין - טהרו. ¹⁹ משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכן - רבו מחלוקות בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות. ²⁰

מסכת עירובין דף יג עמוד ב – תרבות של מחלוקת

שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים, מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? - מפני שנחמין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן. ²¹

תלמוד ירושלמי מסכת פסחים פרק ו הלכה א – הלל ובני בתירא

א"ר אבון: והלא אי אפשר לשני שביעית שיחולל י"ד להיות בשבת, ולמה נתעלמה הלכה מהן? כדי ליתן גדולה להלל. א"ר מנא: אנא שמעית מר' יודן ומן כל רבנין: מפני מה נוהגין בית דין שלמטון בכבוד? שלא ירבו המחלוקות בישראל. ²²

התורה במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא ואחר כל השבח הזה יוצאין למלחמה ונופלים, לפי שהיה בהם דילטורים". וראו גם אבות דרבי נתן נוסח א סוף פרק יב.

¹⁸ מקור תניא זו היא תוספתא חגיגה ב ט, ותוספתא סנהדרין ז א. ראו התיאור ברמב"ם הלכות ממרים פרק א הלכה ד. ¹⁹ היו חילוקי דעות ומחלוקת בהלכה, אבל ידעו לסכם ולהחליט (ראו דברינו לא ניתנה התורה חתונה). מדרש זה מחדד את האבחנה בין מחלוקת עיונית שהיא שיח מרכזי בבית המדרש (ובבית דין) ובין מחלוקת שהופכת למריבה, פילוג ושסע פנימי.

²⁰ ראו משפט אחרון זה גם בסוף מסכת סוטה (מז עד הסוף) בתיאור ההתדרדרות של השנים שלאחר החורבן: "משרבו הרוצחצחין בטלה עגלה ערופה ... משרבו המנאפים פסקו המים המרים ... משרבו בעלי הנאה - נתעותו הדינים, ונתקלקלו המעשים ... משרבו מקבלי מתנות - נתמעטו הימים ונתקצרו השנים ... משרבו זחוחי הלב - רבו מחלוקות בישראל. משרבו תלמידי שמאי והילל שלא שימשו כל צורכן - רבו מחלוקות בישראל, ונעשית תורה כשתי תורות". התיאור האידיאלי של רשת (היררכית) בתי דין וכיצד כל מי שלא יודע את ההלכה הולך לסמכות שמעליו, שאם לא יודעים אומרים שאינם יודעים ("לא שמענר"), הדיון המכובד: "כך דרשתי וכך דרשו חבירי, כך למדתי וכך למדו חבירי ... רבו המטמאים - טמאו, רבו המטהרין - טהרו" - תיאור אידיאלי זה מתהפך בימי בית הלל ובית שמאי שהם מאבות יסודות ההלכה. "בראשונה לא היתה מחלוקת בישראל אלא על הסמיכה בלבד", אומר התלמוד הירושלמי במסכת חגיגה פרק ב הלכה ב: "ועמדו שמאי והלל ועשו אותן ד'. משרבו תלמידי בית שמאי ותלמידי בית הלל ולא שימשו את רביהן כל צורכן ורבו המחלוקות בישראל ונחלקו לשתי כתות אלו מטמאין ואלו מטהרין ועוד אינה עתידה לחזור למקומה עד שיבוא בן דוד". ראו עד היכן הגיעו הדברים במחלוקת של "ח דבר שגזרו בעליית חנניה בן חזקיה, כמתואר במסכת שבת יז ע"א: "נעצו חרב בבית המדרש, אמרו: הנכנס יכנס והיוצא אל יצא. ואותו היום היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי כאחד מן התלמידים, והיה קשה לישראל כיום שנעשה בו העגל". ובירושלמי שבת פרק א הלכה ד: "תלמידי בית שמאי עמדו להן מלמטה והיו הורגין בתלמידי בית הלל. תני: ששה מהן עלו והשאר עמדו עליהן בחרבות וברמחים". הא למדת שאידיליה ומחלוקת שהיא לשם שמים, שבה ידעו להכריע לכאן או לכאן, עשויה להפוך למחלוקת שלא לשם שמים עד כדי שפוך דם - גם אצל בית שמאי ובית הלל (השווה עם הנוסח במסכת אבות פרק ה משנה יז לעיל: הלל ושמאי מול תלמידיהם).

²¹ במחלוקת לשם שמים מכירים הצדדים שאין אמת אחת - אלה ואלה דברי אלהים חיים. ולפיכך נקבעת ההלכה ע"ס אמות מידה של תרבות המחלוקת ולא של "אמת אבסולוטית". בכך, היה יתרון מסוים לבית הלל על בית שמאי. זאת ועוד, אין זה רק עניין של תרבות מחלוקת, בריחה ממחלוקת שמפלגת ומתן כבוד לדעה האחרת. לב העניין הוא שמי שמכבד את הדעה השנייה ואף מקדים ושונה אותה לפני שהוא מחווה את דעתו, חזקה עליו שבייר טוב יותר את הנושא. והמשנה במסכת עדויות פרק א משנה ד משבחת בסופו של דבר את שניהם, את בית הלל ואת בית שמאי: "ולמה מזכירין את דברי שמאי והלל לבטלה? ללמד לדורות הבאים שלא יהא אדם עומד על דבריו שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהם". והמשנה הסמוכה שם: "ולמה מזכירין דברי היחיד בין המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין? שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו". יש אפשרות שבעתיד תיבחר הדעה השנייה ויש סיבה לקיים את שתי הדעות. וע"פ, נראה שצריך לפשר בין מקור זה שבגמרא עירובין ובין הגמרא בסנהדרין לעיל ותוספות המקורות שבהערה הקודמת. גם בין בית הלל ובית שמאי לא היה הכל תמיד לשם שמים.

²² כאן מדובר בספור של בני בתירא, עפ"י נוסח הירושלמי, שפינו את מקומן בנשיאות להלל שעלה מבבל וידע את ההלכה לגבי הקרבת קרבן פסח בערב פסח שחל להיות בשבת. ראו דברינו **בני בתירא** בפסח. בסוף הדיון שואל הירושלמי והלוא ערב פסח שחל להיות בשבת איננו מאורע כ"כ נדיר ובהכרח יחול לפחות פעם אחת בארבע עשרה שנה (שני שביעית, עפ"י הלוח שלנו זה קורה אף תדיר יותר) ואין זה שלא ידעו את ההלכה! אלא שכל זה היה כדי ליתן גדולה וכבוד להלל. הסימית של ר' מנא הקושרת את עניין הכבוד למניעת מחלוקות בישראל, קצת מחשידה את הסיפור שאולי היה כאן גם רצון למנוע מחלוקת. מחלוקת על מה ולמה? מה בדיוק היה החשש שם? עליית חכמי בבל לארץ ישראל? עכ"פ, זה סיפור תחילתו של הלל שהיה ענו, אבל ידע גם להקפיד על כבודו. ראו שם המשך הסיפור: "כיון שמינו אותו נשיא עליהן התחיל מקנתרן בדברים ... כיון שקינתרם בדברים נעלמה הלכה

מסכת יבמות דף יג עמוד ב – התחתנו זה עם זה

אע"פ שאלו אוסרים ואלו מתירין, אלו פוסלין ואלו מכשירין, לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל, ולא בית הלל מבית שמאי. כל הטהרות והטמאות שהיו אלו מטהרים ואלו מטמאין, לא נמנעו עושין טהרות אלו על גבי אלו.²³

תוספתא מסכת עדויות פרק ב הלכה א – תנורו של עכנאי

ארבעה דברים ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין: מסרוק של צרצור ... דף של נחתומים שקבעו במסמר שחיבר במריש או בקורה ... מנעול על האימום ... חיתכו חוליות ונתן חול בין חוליא לחוליא, ר' אליעזר מטהר וחכמים מטמאין. והיה נקרא תנור של עכנאי שעליו רבו מחלוקות בישראל.²⁴

מסכת מגילה דף ג עמוד א – תרגום התני"ך

תרגום של תורה - אונקלוס הגר אמרו מפי רבי אליעזר ורבי יהושע. תרגום של נביאים - יונתן בן עוזיאל אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי, ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה. יצתה בת קול ואמרה: מי הוא זה שגילה סתרי לבני אדם? עמד יונתן בן עוזיאל על רגליו ואמר: אני הוא שגלית סתריך לבני אדם; גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא, אלא לכבודך עשיתי שלא ירבו מחלוקות בישראל.²⁵

מסכת סנהדרין דף פח עמוד א – דין זקן ממרא

אמר רב כהנא: הוא אומר מפי השמועה והן אומרין מפי השמועה - אינו נהרג. הוא אומר כך הוא בעיני והן אומרין כך הוא בעינינו - אינו נהרג ... עד שיאמר כך הוא בעיני והן אומרים מפי השמועה. תדע, שהרי לא הרגו את עקביא בן מהלאל. ורבי אלעזר אומר: אפילו הוא אומר מפי השמועה, והן אומרין כך הוא בעינינו - נהרג, כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל. ואם תאמר: מפני מה לא הרגו את עקביא בן מהלאל? - מפני שלא הורה הלכה למעשה.²⁶

ממנו". בני בתירא פינו להלל את הנשיאות על מנת שלא להרבות מחלוקות בישראל, והוא מקנטר אותם. נראה שמי שבאמת ראויים לגדולה בכל העניין הזה הם בני בתירא שאח"כ עברו לנציבין שבצפון הרחוק (בבל, גבול סורי עירק של היום) והתרחקו מהמרכז בירושלים אך מצודתם עדיין פרוסה בירושלים (פסחים ג ע"ב).

²³ אבל בהמשך הגמרא שם בדף טו עמוד ב: "שאלו את ר' יהושע: צרת הבת, מהו? אמר להם: מחלוקת בית שמאי ובית הלל; והלכה כדברי מי? אמר להם: מפני מה אתם מכניסין ראשי בין שני הרים גדולים, בין שתי מחלוקות גדולות בין בית שמאי ובין בית הלל? מתיירא את שמא ירצו גולגולת". תלמידי בית שמאי ותלמידי בית הלל לא השכילו לשמר את תרבות המחלוקות המתקיימת ומקיימת של שמאי והלל, האבות המייסדים כפי שכבר ראינו בגמרא סנהדרין לעיל ובהערה 20.

²⁴ מטהרות וטמאות בית הלל ובית שמאי שלמרות מחלוקתם לא נמנעו מלעשות טהרות אלו על גב אלו, הגענו למחלוקת הגדולה והידועה בשם "תנורו של עכנאי" המתוארת בפירוט בגמרא בבא מציעא דף נט עמוד ב. מחלוקת בה ר' אליעזר בן הורקנוס הרעיש שמים וארץ שההלכה כמותו, עד שמטו כותלי בית המדרש, וגער בהם ר' יהושע ואמר: לא בשמים היא! ראו עוד שם: "ואף רבן גמליאל היה בא בספינה, עמד עליו נחשול לטבעו. אמר: כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס. עמד על רגליו ואמר: ריבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל. נח הים מזעפר". אבל ר' אליעזר לא נח כלל וכלל ואשתו, היא אחותו של רבן גמליאל, הייתה צריכה לעמוד יום יום על המשמר שר' אליעזר לא יפול על פניו. וכשיום אחד התבלבלה במועד ראש החודש, או שדפק עני בדלת ופתחה לו, נפל ר' אליעזר על פניו ומת רבן גמליאל. וכל זה, כדבריה היא, משום ש"כך מקובלני מבית אבי אבא: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה". ראו דברינו **תנורו של עכנאי** בפרשת בהר וכן **ר' אליעזר בן הורקנוס – חמישה פרקים ואפילו** בדפים המיוחדים.

²⁵ בדומה לדברי רבן גמליאל שראינו בהערה הקודמת: "גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל", גם כאן אותו הביטוי. אלא שכאן יש לשאול על אילו מחלוקות מדובר? ראו פירוש רש"י בגמרא שם: "שלא ירבו מחלוקות – לפרש מקראות הסתומים". ופירוש שטיינזלץ: "שאם אין תרגום מקובל לפסוקים סתומים, יבואו לידי מחלוקת בדבר משמעותם. ועל ידי התרגום מתברר הפירוש". (אך ראו משנה מגילה א ח שספרים נכתבים בכל לשון, הכי צד? מי אישר את התרגום?). מטרתו המקורית של מפעל תרגום התורה, הנביאים והכתובים, ופירושם, הייתה שלא להרבות מחלוקות בישראל, ומן הסתם זו הייתה גם כוונת התלמוד שבא לבאר את המשנה תוך שילוב מקורות תנאיים אחרים, גאונים, ראשונים, אחרונים ועד ימינו. אך אנו יודעים כמה וכמה מחלוקות נוצרו בעקבות התרגום, הפירוש, המדרש, התלמוד, ספרות ההלכה וכו'! לפחות באלה לא הרגו זה את זה, אולי רק קצת בהבל פה, ואפשר שרובן היו אכן לשם שמים.

²⁶ ובספרי דברים פרשת כי תצא פסקא ריח: "אמר רבי יאשיה: שלשה דברים סח לי זעירא משום אנשי ירושלים: סוטה, אם רצה בעלה למחול לה - מחול. בן סורר ומורה, אם רצו אביו ואמו למחול לו - מוחלים. זקן ממרא על פי בית דין, אם רצו חביריו למחול לו - מוחלים. וכשבאתי והרציתי הדברים לפני רבי יהודה בן בתירה, על שנים הודה לי ועל אחד לא הודה לי. על סוטה ועל בן סורר ומורה הודה לי. על זקן ממרא על פי בית דין לא הודה לי, מפני שהיה מעמיד מחלוקת בישראל". ומי ראוי לומר דברים אלה יותר ממי שייך למשפחת בני בתירא! ראו ברייתא זו גם בגמרא סוטה כה ע"א. זקן ממרא הוא מי שמביא את המחלוקת והפירוד בעם לשיא, מי "שמעמיד מחלוקת בישראל" והולך ומורה את שיטתו הלכה למעשה, גם אחרי שהובאה לדיון ולהכרעה. דינו מיתה, גם אם הוא עקביא בן מהלאל: "שאין עזרה ננעלת בפני כל אדם מישראל בחכמה ובריאת חטא כעקביא בן מהלאל" (מסכת עדויות פרק ה משנה ו). אך נראה שבפועל לא הלכו חכמים עד הקצה הקיצון, מחלו על כבודם ומעטו בחומרת מעשיו של עקביא בן מהלאל. וכבר הארכנו לדון בנושא **זקן ממרא** בדברינו בפרשת שופטים, ראו גם דברינו **לא היה ולא עתיד להיות** בפרשת ראה.

מדרש תהילים, שוחר טוב, פרק מה – בני קרח²⁷

"למנצח על שושנים לבני קרח, משכיל שיר ידירות". "רחש לבי דבר טוב" ... בני קרח לא היו יכולין לומר שירה לפני הקב"ה בפייהם, עד שרחש לבם בתשובה וקיבלם מיד ... והיו בני קרח רואין שאול מתחת פתוחה מכאן, ואש מלהטה מכאן, ולא היו יכולין להתוודות בפייהם, עד שרחשו תשובה בלבם. והלא היו שלשה, ולמה אמר הכתוב "רחש לבי" לשון יחיד? אלא ללמדך שכל מה שכיוון זה בלב, כיוון זה בלב, ושלתן היו שווים בלב אחד.²⁸ מניין אתה יודע שהיו משה ואהרן וכל הגדולים באין לשמוע שירתן של בני קרח? שנאמר: "למנצח על שושנים לבני קרח משכיל שיר ידירות", משמיע ידירים של הקב"ה ... ומלמדים לומר שירה לפני הקב"ה ...²⁹

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: מעבר למחלוקות במקרא (מקצתן מנינו בהערה 12 לעיל) ובבית המדרש, לא נפקד מקומן של מחלוקות חברתיות בתולדות עם ישראל: צדוקים ופרושים, רבנים וקראים, בני ארץ ישראל ובני בבל (מחלוקת לוח השנה!), חסידים ומתנגדים, משכילים, ציונים וחרדים וגם בימינו לא חסרות כידוע מחלוקות. התעכבנו על פרשת השבוע ועל בית המדרש, בית שמאי ובית הלל בפרט, אליהן יש להוסיף את: נידויו (או לא) של עקביא בן מהללאל (עדויות פרק ה משנה ו), דין [זקן ממה](#) (ראו דברינו בפרשת שופטים), [העברת רבן גמליאל מנשיאותו](#) (ברכות כז ע"ב), "בני אדם שבקשו לעקור כבודך וכבוד בית אביך" (הוריות יד ע"א), בית הכנסת של טבריה שקרעו ספר תורה בחמתן (יבמות צו ע"ב), מחלוקת מועד יום הכיפורים (משנה ראש השנה סוף פרק ב), מחלוקת הגיסים, ר' יוחנן וריש לקיש שהביאה למותו של האחרון (בבא מציעא פד, דברינו [ר' יוחנן קפדן היה](#)), המחלוקת הקשה על [קביעת הלוח](#) בין רס"ג ואהרן בן מאיר, המחלוקת ביחס לספריו של הרמב"ם, ומן הסתם עוד רבים שלא מנינו. עד שנדרשו חז"ל לדרוש קל וחומר מנשים זונות שיודעות לפרסם (לפרגן) זו לזו לתלמידי חכמים שאינם יודעים לפרגן אהדי והאחד פוסל את טהרותיו של השני (שבת לד ע"א, בדברינו [רבי שמעון בר יוחאי – בין המערה לטבריה](#) בל"ג בעומר). ראו דברינו [שועל, עקרב, שרף וגחלי אש](#) במיוחדים. חז"ל שהכירו מחלוקות אלה מברשם, כולל הקפדות למיניהם ונידויים, עדיין העדיפו את מחלוקות וחידודי בית המדרש על מחלוקות כגון זו של קורח ושנאות חינוך שגרמו לחורבן מקדש, עם וארץ. והדברים ארוכים ויגעים.

²⁷ נחזור ונסיים בפרשת השבוע ובדבר טוב.

²⁸ "ובני קרח לא מתו". שלשת בני קרח, המשוררים: אסיר, אלקנה (מאבות שמואל הנביא) ואביאסף (שמות ו כד) - שבים בתשובה בלב אחד. כנגד קרח דתן ואבירם שחלקו חלוקה בלב חלוק. ודווקא מתוך המחלוקת שלא הייתה לשם שמים קיבלנו "תשובה בלב" ומזמורי ידירות ומשכיל נפלאים, בפרט סדרת פרקי מ"ם שבראש ספר שני של תהלים: "למנצח משכיל לבני קרח: כְּאֵל תְּעַרְגַּ עַל-אֲפִיקִימִים כִּן נִפְשֵׁי תְעַרְגַּ אֱלֹהִים: צְמֵאָה נִפְשֵׁי לֵאלֹהִים לֹאֵל חֵי מֵתִי אָבוֹא וְאֶרְאֶה פְּנֵי אֱלֹהִים: ... אֱלֹהִי אֶזְכְּרָה וְאֶשְׁפָּחָה עָלַי נִפְשֵׁי כִי אֶעֱבֹר בְּסֶף אַדְדִּים עַד-בַּיִת אֱלֹהִים בְּקוֹל-רִנָּה וְתוֹדָה הַמּוֹן חוֹגֵג: מֵהִתְשַׁתַּחֲוִי נִפְשֵׁי וְתַהֲמִי עָלַי הוֹחִילִי לֵאלֹהִים כִּי-עוֹד אוֹדְנוּ יְשׁוּעוֹת פְּנִי: ... יוֹמָם יִצְנֶה ה' חֶסְדּוֹ וּבִלְיָה שִׁירוּ עִמִּי תִפְלֶה לְאֵל חַיִּי: ... מֵהִתְשַׁתַּחֲוִי נִפְשֵׁי וּמֵהִתְהַמֵּי עָלַי הוֹחִילִי לֵאלֹהִים כִּי-עוֹד אוֹדְנוּ יְשׁוּעוֹת פְּנֵי וְאֱלֹהִי" (תחילת פרק מב). ראו גם בגמרא סנהדרין קי ע"א: "ובני קרח לא מתו, תנא, משום רבינו אמרו: מקום נתבצר להם בגיהנם, וישבו עליו ואמרו שירה". ובמדרש במדבר רבה יח טו: "אמרו רבותינו: אשתו של קרח כשירדה לגיהנם קיבת אותה".

²⁹ לא בכדי בחרנו לסיים בבני קרח. הנה כי כן, לעולם אין לדעת איך תסתיים מחלוקת. ראו לאן הגיעו בית שמאי ובית הלל ולאן הגיעו בני קורח. מה שנראה לנו כמחלוקת לשם שמים עלולה להתגלות כמחלוקת לשם אגו וכבוד או "יראת שמים" שלא במידתה, שאיננה מרבה כבוד שמים, ומה שנראה לנו כמחלוקת שלא לשם שמים, עשויה להתרכך ברבות הזמן ולהפוך לפיוס ולפיוט, אם לא שלום ואהבה כבמעמד הר סיני. וכבר הארכנו בנושא [ובני קרח לא מתו](#) בפרשה זו בשנה האחרת.